

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i09.027>

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA MARKAZIY OSIYO ETNOGRAFIYASI: ILMIY MARKAZLAR, EKSPEDITSIYALAR VA TARIXSHUNOSLIK TRANSFORMATSIYASI

Chorshanbiyev Boyto‘ra Chori o‘g‘li
Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Maqolada 1941–1945-yillarda Markaziy Osiyo xalqlarini etnografik o‘rganish jarayoni ilmiy institutlar, ekspeditsiyalar va etnogenez muammosining shakllanishi kesimida tahlil qilinadi. Tadqiqotda voqealarga yaqin akademik hisobotlar, ekspeditsiya xabarlar, 1940-yillardagi ilmiy nashrlar hamda zamonaviy tarixshunoslik ishlari qiyosiy o‘rganildi. Urush ilmiy faoliyatni to‘liq to‘xtatmagani, balki tadqiqotlar geografiyasi va institutsional tuzilishini o‘zgartirgani aniqlandi. Toshkent va Samarqandning ilmiy markaz sifatida kuchayishi, 1942-yilgi etnogenez sessiyasi, 1943-yilgi Pomir ekspeditsiyasi, 1944-yilgi Samarqand turkmanlari tadqiqoti va 1945-yilda Xorazm ekspeditsiyasining qayta faollashuvi asosiy natijalar sifatida ko‘rsatildi. Shuningdek, dala materiali yaratilgan sana bilan nashr sanasini farqlash urush davri etnografiyasi tarixshunosligini tiklashning muhim metodik sharti ekani asoslandi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, Ikkinchi jahon urushi, etnografiya, evakuatsiya, Toshkent, Samarqand, etnogenez, ekspeditsiya, S.P. Tolstov, N.A. Kislyakov M.S. Andreev, V.G. Moshkova, T.A. Jdanko.

Аннотация. В статье анализируется процесс этнографического изучения народов Центральной Азии в 1941–1945 гг. в контексте деятельности научных институтов, экспедиций и формирования проблемы этногенеза. В исследовании проведён сравнительный анализ академических отчётов, составленных непосредственно в рассматриваемый период, сообщений об экспедициях, научных публикаций 1940-х годов, а также современных историографических работ. Установлено, что война не привела к полному прекращению научной деятельности, а изменила географию исследований и их институциональную структуру. В качестве основных результатов отмечены усиление роли Ташкента и Самарканда как научных центров, сессия по проблемам этногенеза 1942 г., Памирская экспедиция 1943 г., исследование самаркандских туркмен в 1944 г. и возобновление активной деятельности Хорезмской экспедиции в 1945 г. Кроме того, обосновано, что разграничение даты сбора полевого материала и даты его публикации является важным методологическим условием реконструкции историографии этнографии военного периода.

Ключевые слова: Центральная Азия, Вторая мировая война, этнография, эвакуация, Ташкент, Самарканд, этногенез, экспедиция, С. П. Толстов, Н. А. Кисляков, М. С. Андреев, В. Г. Мошкова, Т. А. Жданко.

Abstract. The article analyzes the ethnographic study of the peoples of Central Asia during 1941–1945 in the context of the activities of scientific institutions and expeditions, as well as the development of the problem of ethnogenesis. The study comparatively examines contemporary academic reports, expedition accounts, scholarly publications of the 1940s, and modern historiographical works. It is established that the war did not bring scientific activity to a complete halt but instead altered the geographical scope and institutional structure of research. The strengthening of Tashkent and Samarkand as scientific centers, the 1942 session on ethnogenesis, the 1943 Pamir expedition, the 1944 study of the Samarkand Turkmens, and the renewed activity of the Khorezm expedition in 1945 are identified as the principal developments. The article also demonstrates that distinguishing between the date when field material was collected and the date of its publication is an important methodological prerequisite for reconstructing the historiography of wartime ethnography.

Keywords: Central Asia, Second World War, ethnography, evacuation, Tashkent, Samarkand, ethnogenesis, expedition, S. P. Tolstov, N. A. Kislyakov, M. S. Andreev, V. G. Moshkova, T. A. Zhdanko.

Kirish. 1941–1945-yillar ilmiy muassasalar faoliyatida uzilish, kadrlar safarbarligi, muzey kolleksiyalarini saqlash, evakuatsiya va yangi mintaqaviy hamkorliklarning bir paytda yuz bergan davri bo‘ldi. Leningraddagi Etnografiya instituti urush boshlanishi bilan ekspozitsiyalarni yig‘ishtirish, fondlarni xavfsiz joyga ko‘chirish va xodimlarning bir qismini frontga kuzatish kabi favqulodda vazifalarga o‘tdi¹. Bu holat urushning etnografiya uchun faqat ilmiy mavzularni emas, balki bilimni saqlash infratuzilmasini ham sinovdan o‘tkazganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, 1942-yildan boshlab institut xodimlarining bir qismining Toshkentga evakuatsiya qilinishi Markaziy Osiyoda etnografik bilimlar taraqqiyotiga katta hissa qo‘shdi. 1948-yilda E.G. Gafferberg va N.A. Kislyakov bo‘lim tarixini sarhisob qilar ekanlar, 1942-yilda Toshkentga evakuatsiya qilingan xodimlar ilmiy-tadqiqot ishlarini davom ettirgani va qator ilmiy safarlar amalga oshirganini qayd etgan². Demak, evakuatsiya ilmiy tizimning parchalanishi bilan birga markaziy va respublika ilmiy muassasalari o‘rtasida bevosita hamkorlikni kuchaytirgan omil bo‘lib xizmat qilgan.

Mavzuning tarixshunoslikdagi asosiy muammolaridan biri dala tadqiqoti amalga oshirilgan davr bilan ilmiy natijaning nashr sanasini tenglashtirishdir. M.S. Andreevning 1943-yilgi Xuf vodiysi kuzatuvlari 1950-yillarda, T.A. Jdankoning 1945-yildan boshlangan qoraqalpoq tadqiqotlari esa 1950–1952-yillardagi nashrlarda keng yoritildi³. Shuning uchun

¹ Рабинович М. Г. Институт этнографии в годы Великой Отечественной войны // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 226–230.

² Гафферберг Э. Г., Кисляков Н. А. Отдел Передней и Средней Азии Института этнографии Академии наук СССР // Советская этнография. – 1948. – № 1. – С. 208–209.

³ Валиев А., Мирзоев М. Этнографическое изучение народов Центральной Азии накануне и в годы Второй мировой войны // Вестник педагогического университета. – Душанбе, 2019. – № 1 (78). – С. 192–194.

urush davri etnografiyasini faqat 1941–1945-yillarda bosilgan asarlar bilan chegaralash real ilmiy faoliyat hajmini qisqartiradi.

Tadqiqot materiallari va metodlari. Tadqiqotning manbaviy bazasini ikki guruh tashkil etadi. Birinchi guruhga “*Советская этнография*” jurnalida urushdan keyin darhol e‘lon qilingan institut hisobotlari va ekspeditsiya xabarlarini kiritildi. M.G. Rabinovichning 1946-yilgi hisoboti, V.G. Moshkovaning Samarqand viloyati turkmanlari ekspeditsiyasi haqidagi xabari va G.I. Karpovning Turkmanistondagi etnografik ishlar sharhi shu jihatdan voqealarga eng yaqin manbalardir⁴. Bu hujjatlar keyingi umumlashtirishlardan farqli ravishda ekspeditsiya va institut faoliyatining o‘z davridagi tasvirini beradi, biroq ularning sovet akademik diskursiga xos baholash tilini faktologik ma’lumotdan ajratish zarur.

Ikkinchi guruh urush yillarida yoki uning arafasida yig‘ilgan, ammo keyinroq chop etilgan dala materiallaridan iborat. Uchinchi guruhga A.M. Reshetov, S. Abashin va F. Hirsch kabi tadqiqotchilarning sovet etnografiyasi va milliy tarix yaratish mexanizmlariga doir ishlari kiritildi⁵. Manbalarni ana shunday guruhlash fakt, muallif talqini va keyingi tarixshunoslik bahosini metodik jihatdan bir-biridan ajratishga imkon beradi.

Materiallar manbashunoslik tanqidi, muammoviy-xronologik, tarixiy-qiyosiy va prosopografik usullar asosida tahlil qilindi. Har bir holatda tadqiqotning real sanasi, ekspeditsiya tarkibi, nashr vaqti, ilmiy muassasa va muallifning hodisaga yaqinligi o‘zaro tekshirildi. Bu usul ayniqsa urushdan keyin chop etilgan, ammo 1941–1945-yillar ilmiy amaliyotini aks ettiruvchi asarlarni to‘g‘ri davrlashtirishda muhimdir.

Natijalar. Urush arafasiga kelib Markaziy Osiyo etnografiyasi 1920–1930-yillardagi ekspeditsiyalar, muzey kolleksiyalari va respublika akademik bazalari hisobiga sezilarli tajriba to‘plagan edi. Old va O‘rta Osiyo bo‘limining 1948-yilgi tarixiy sharhida 1930-yillarda Tojikiston, Qozog‘iston va boshqa hududlarda ijtimoiy munosabatlar, oila, hunarmandchilik va moddiy madaniyat bo‘yicha tizimli ishlar olib borilgani ko‘rsatiladi⁶. Urush yillaridagi ilmiy davomiylikni aynan mana shu avval shakllangan kadrlar va empirik fond ta‘minladi.

1941-yilning birinchi yarmida Etnografiya institutida tarkibiy qayta tashkil etish amalga oshirildi. 17-fevraldagi 24-sonli buyruq bilan O‘rta Osiyo kabineti Old va O‘rta Osiyo bo‘limi bilan birlashtirildi, yangi bo‘limga vaqtincha N.A. Kislyakov rahbar etib belgilandi⁷. Ushbu qaror Markaziy Osiyo tadqiqotlarining urush boshlanishidan oldin institut miqyosida alohida tashkiliy yo‘nalish sifatida mustahkamlanganini ko‘rsatadi.

Urush esa rejalashtirilgan dala ishlarini keskin o‘zgartirdi. A.M. Reshetov arxiv hujjatlariga tayangan holda N.A. Kislyakov 23-iyun kuni Stalinobodga xizmat safariga

⁴ Рабинович М. Г. Указ. соч. – С. 226–235; Мошкова В. Г. Этнографическая экспедиция к туркменам Самаркандской области // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 241–242; Карпов Г. И. Этнографическая работа в Туркмении // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 239–240.

⁵ Решетов А. М. Отдание долга. Часть III. Институт этнографии АН СССР во время Великой Отечественной войны // Этнографическое обозрение. – 1995. – № 6. – С. 3–17; Abashin S. Ethnogenesis and Historiography: Historical Narratives for Central Asia in the 1940s and 1950s // An Empire of Others. – Budapest–New York: CEU Press, 2014. – P. 145–168.

⁶ Гафферберг Э. Г., Кисляков Н. А. Отдел Передней и Средней Азии Института этнографии Академии наук СССР // Советская этнография. – 1948. – № 1. – С. 208–209.

⁷ Решетов А. М. Отдание долга. Часть III. Институт этнографии АН СССР во время Великой Отечественной войны // Этнографическое обозрение. – 1995. – № 6. – С. 3–17.; Умаров Б. Б. Н.А Кисляков-популяризатор музеев и истории таджикского народа // Экономика и социум. – 2021. – №. 11-2 (90). – С. 495-497.

jo‘nashi rejalashtirilganini qayd etadi⁸. 22-iyunda urush boshlanishi bu va boshqa rejalarni favqulodda ravishda bekor qildi yoki qayta ko‘rib chiqishga majbur etdi. Birgina ushbu misol urushning etnografik tadqiqotlar xronologiyasiga bevosita va keskin ta‘sirini ko‘rsatgan.

1942-yildan boshlab Etnografiya instituti xodimlarining Toshkentga evakuatsiya qilinishi mintaqaning akademik rolini kuchaytiradi. Urushdan keyingi hisobotlarda institutning Leningrad, Moskva va Toshkent guruhleri mavjud bo‘lgani, Toshkent guruhi mahalliy ilmiy muassasalar bilan birgalikda ilmiy rejalarni davom ettirgani qayd etiladi. Shunday qilib, Toshkent faqat xavfsiz evakuatsiya manzili emas, balki ittifoq miqyosidagi etnografik bilim ishlab chiqarishning vaqtinchalik markazlaridan biriga aylangan.

Evakuatsiya qilingan olimlar mahalliy muzeylar, fondlar, informatorlar va respublika ilmiy kadrlariga tayangan; mahalliy institutlar esa markaziy mutaxassislar bilan bevosita ishlash imkoniga ega bo‘lgan. Natijada urush yillaridagi akademik hamkorlik bilim almashinuvining bir yo‘nalishli emas, ko‘p tomonlama shakliga aylangan.

1942-yil 27–29-avgust kunlari Toshkentda Markaziy Osiyo xalqlarining etnogeneza masalalariga bag‘ishlangan ilmiy sessiya bo‘lib o‘tdi. Unda S. P. Tolstovning “Основные проблемы этногенеза народов Средней Азии” nomli ma‘ruzasi, V. V. Ginzburg va L. V. Oshaninning antropologik tadqiqotlarga bag‘ishlangan chiqishlari, shuningdek, boshqa bir qator ma‘ruzalar taqdim etildi. Urush sharoiti tufayli sessiya materiallari faqat 1947-yilda nashr qilindi⁹. Shu jihatdan, 1947-yilda e‘lon qilingan ushbu materiallarni urushdan keyingi davrda yuzaga kelgan yangi ilmiy yo‘nalishning ifodasi sifatida emas, balki 1942-yilda kechgan ilmiy munozaralarning nashr orqali hujjatlashtirilgan shakli sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir.

Sessiya sovet etnografiyasida tadqiqot predmetining sezilarli darajada kengayganini ham namoyon etadi. Etnik tarix va etnogeneza jarayonlarini rekonstruksiya qilishda arxeologik, antropologik, lingvistik, tarixiy-manbashunoslik hamda etnografik ma‘lumotlarni o‘zaro uyg‘unlashtirishga asoslangan kompleks yondashuv tobora muhim metodologik tamoyilga aylana boshladi. Ayni paytda, ushbu yondashuv o‘z davrining marksistik nazariy qarashlari hamda biologik-antropologik tasniflash tamoyillaridan xoli emas edi. Shu sababli sessiyada ilgari surilgan konsepsiyalarni baholashda, bir tomondan, ularning fanlararo metodologiyani rivojlantirishdagi yangiligini, ikkinchi tomondan esa davrga xos nazariy va siyosiy cheklavlarni birgalikda hisobga olish zarur.

Ushbu kompleks tadqiqot tamoyili urush yillarida tashkil etilgan dala ekspeditsiyalarida ham o‘z ifodasini topdi. Jumladan, 1943-yilda Tojikiston filiali Tarix, til va adabiyot instituti M. S. Andreev rahbarligida Yuqori Panj hududiga ilmiy ekspeditsiya tashkil etdi. Ekspeditsiyaning asosiy tadqiqot maydonlaridan biri Xuf vodiysi bo‘lib, bu yerda uzoq muddatli dala kuzatuvlari olib borildi. Tadqiqotlar davomida aholining an‘anaviy dehqonchiligi va chorvachiligi, hunarmandchiligi, oilaviy-maishiy munosabatlari, urf-odat va marosimlari, diniy tasavvur va e‘tiqodlari, shuningdek, til xususiyatlariga doir keng qamrovli

⁸ Решетов А. М. Отдание долга. Часть III. Институт этнографии АН СССР во время Великой Отечественной войны // Этнографическое обозрение. – 1995. – № 6. – С. 5.

⁹ Толстов С. П. Основные проблемы этногенеза народов Средней Азии // Советская этнография: сборник статей. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – Вып. VI–VII. – С. 303–305.

etnografik materiallar to‘plandi¹⁰. Urush sharoitida yirik ko‘lamli ekspeditsiyalar imkoniyati sezilarli darajada cheklanganiga qaramay, ushbu tadqiqot muayyan mikrohududni turli jihatlar bilan kompleks o‘rganishga asoslangan etnografik an‘ana davom etganini ko‘rsatadi.

M. S. Andreevning dala tadqiqotlari metodikasida etnografik hodisalarning hududiy variantlarini qayd etishga alohida e‘tibor qaratilgani ham muhim ahamiyatga ega edi. Tadqiqotchi turli vodiy va mahalliy guruhlar vakillaridan ayni bir marosim, urf-odat yoki tasavvurning turlicha ko‘rinishlarini yozib olib, ularni qiyosiy tahlil qilish uchun keng empirik asos yaratadi¹¹. Keyinchalik «Таджики долины Хуф» asarida tizimlashtirilib, umumlashtirilgan ushbu materiallar 1943-yilgi dala tadqiqotlarining ilmiy salmog‘i va manbashunoslik qiymatini yaqqol namoyon etadi¹². Shu bilan birga, ekspeditsiya natijalarining asosiy qismi 1953 va 1958-yillarda nashr etilgani urush yillarida amalga oshirilgan ilmiy izlanishlar bilan ularning bibliografik muomalaga kirishi o‘rtasida sezilarli vaqt tafovuti mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi. Binobarin, urush davri etnografik tadqiqotlarining ko‘lami va natijalarini baholashda faqat 1941–1945-yillarda chop etilgan adabiyotlar bilan cheklanmasdan, aynan shu davrda yig‘ilgan dala materiallarining keyingi yillarda amalga oshirilgan nashrlarini ham hisobga olish zarur.

Urush yillarida dala etnografik tadqiqotlarining izchil davom etganini 1944-yilda amalga oshirilgan navbatdagi ekspeditsiya ham tasdiqlaydi. Xususan, 1944-yil kuzida O‘zbekiston SSR Fanlar akademiyasi Tarix va arxeologiya instituti etnografiya sektori tomonidan Samarqand viloyatida yashovchi turkman guruhlarini o‘rganish maqsadida V. G. Moshkova va V. Ya. Zidankova ishtirokida maxsus etnografik ekspeditsiya tashkil etildi. V. G. Moshkovaning dala tadqiqotlari yakunlariga bag‘ishlangan hisobotiga ko‘ra, ekspeditsiya 45 kun davom etgan bo‘lib, tadqiqotchilar qariyb 700 kilometr masofani bosib o‘tgan¹³. Bu ko‘rsatkichlar urush sharoitidagi etnografik tadqiqotlar tasodifiy yoki epizodik xarakter kasb etmaganini, aksincha, oldindan belgilangan ilmiy dastur, aniq marshrut va muayyan tadqiqot vazifalariga asoslangan holda olib borilganini ko‘rsatadi.

Ekspeditsiyaning asosiy ilmiy vazifalaridan biri Samarqand hududidagi turkman guruhlarining kelib chiqishi va etnik tarixi bilan bog‘liq ilmiy qarashlarni dala materiallari asosida aniqlashtirishdan iborat edi. Shu maqsadda urug‘ va qabila nomlari, genealogik tasavvurlar, xalq rivoyatlari, moddiy madaniyat unsurlari hamda mavjud tarixiy ma’lumotlar o‘zaro qiyosiy tahlil qilindi¹⁴. Natijada etnografik dala tadqiqoti faqat an‘anaviy turmush va madaniyat unsurlarini tavsiflash yoki empirik material to‘plash vositasi bo‘lib qolmay, balki etnogenez va etnik tarixga doir ilmiy farazlarni tekshirish imkonini beruvchi muhim tarixiy-etnografik tadqiqot usuliga aylana bordi. Bu holat urush yillarida O‘zbekistonda etnografik

¹⁰ Валиев А., Мирзоев М. Этнографическое изучение народов Центральной Азии накануне и в годы Второй мировой войны // Вестник педагогического университета. – Душанбе, 2019. – № 1 (78). – С. 192–194.

¹¹ Акрамова Х. Ф. Жизнь и научная деятельность члена-корреспондента АН СССР Михаила Степановича Андреева. Душанбе, 1969. 24 с.

¹² Андреев М. С. Таджики долины Хуф (верховья Аму-Дарьи). – Вып. 1. – Сталинабад: Изд-во АН Таджикской ССР, 1953.

¹³ Мошкова В. Г. Этнографическая экспедиция к туркменам Самаркандской области // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 241–242.

¹⁴ Мошкова В. Г. Этнографическая экспедиция к туркменам Самаркандской области // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 241–242.

izlanishlarning metodologik jihatdan murakkablashib, tavsifiy yondashuvdan tarixiy-rekonstruktiv tahlilga tomon rivojlanganini ko‘rsatadi.

1945-yil Markaziy Osiyoda etnografik tadqiqotlar tarixida urush davridagi ilmiy faoliyat bilan urushdan keyingi yirik kompleks ekspeditsiyalar bosqichi o‘rtasidagi muhim o‘tish davri sifatida ajralib turadi. Aynan shu yildan Xorazm arxeologik-etnografik ekspeditsiyasining dala tadqiqotlari yana keng ko‘lam kasb etib, uning tarkibida qoraqalpoq, shimoliy o‘zbek va janubiy o‘zbek etnografik otryadlari faoliyat olib borgan¹⁵. Ekspeditsiya doirasida arxeologik va etnografik tadqiqotlarning hududiy hamda muammoviy jihatdan uyg‘unlashtirilishi keyinchalik Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy etnografiyasini kompleks o‘rganishga ixtisoslashgan yirik ilmiy maktabning shakllanishi uchun mustahkam zamin yaratgan¹⁶. Shu jihatdan, 1945-yildagi ekspeditsiya faoliyatining kengayishi faqat tashkiliy tiklanish emas, balki mintaqa etnografiyasini tizimli va uzoq muddatli dala tadqiqotlari asosida o‘rganishning yangi bosqichga ko‘tarilganini ham ko‘rsatadi.

Mazkur jarayonning ilmiy natijadorligini T.A. Jdanko rahbarligidagi qoraqalpoq etnografik otryadi faoliyati yaqqol namoyon etadi. Otryad tomonidan 1945–1948-yillarda Xorazm vohasining qoraqalpoq aholisi orasida olib borilgan dala tadqiqotlari natijalari keyinchalik alohida tadqiqot sifatida umumlashtirilib, 1952-yilda Xorazm arxeologik-etnografik ekspeditsiyasi ilmiy asarlarining birinchi jildida nashr etildi¹⁷. Ushbu materiallarning izchil to‘planishi va ilmiy muomalaga kiritilishi urushdan keyingi ekspeditsiyalar avvalgi yillardagi tadqiqotlarni shunchaki davom ettirmaganini, balki ularni hududiy qamrov, dala materiallarining hajmi va tadqiqot muammolari jihatidan sezilarli darajada kengaytirganini ko‘rsatadi. Binobarin, 1945-yilni faqat Ikkinchi jahon urushining yakunlangan sanasi sifatida emas, balki urush sharoitida cheklangan Markaziy Osiyo etnografik dala tadqiqotlarining qayta tiklanishi va yirik kompleks ekspeditsiyalar shaklida yangi bosqichga o‘tishining muhim xronologik chegarasi sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Ikkinchi jahon urushi Markaziy Osiyoda etnografik tadqiqotlarning odatiy rivojlanish sur‘atiga jiddiy ta’sir ko‘rsatdi, ammo ilmiy faoliyat to‘liq to‘xtab qolmadi. 1941-yildagi tashkiliy va institutsional qiyinchiliklardan so‘ng evakuatsiya qilingan ilmiy muassasalar va olimlarning Toshkent hamda Samarqandda faoliyat olib borishi yangi ilmiy muhitning shakllanishiga xizmat qildi. 1942-yilda etnogenez masalalariga bag‘ishlangan ilmiy sessiya nazariy muammolarni muhokama qilishni kuchaytirgan bo‘lsa, 1943–1945-yillarda davom etgan dala tadqiqotlari etnografik kuzatuv va material to‘plash an‘analarining uzilib qolishiga yo‘l qo‘ymadi.

Mazkur davr tarixshunosligini o‘rganishda dala materialining to‘plangan vaqti bilan uning nashr etilgan sanasini bir-biridan aniq farqlash muhimdir. M.S. Andreev, T.A. Jdanko

¹⁵ Курбанова З. И. Этнографические отряды Хорезмской археолого-этнографической экспедиции // Приаралье на перекрестке культур. – Самарканд: МИЦАИ, 2013. – С. 73–81.

¹⁶ Сазонова М. В. К этнографии узбеков Южного Хорезма (полевые исследования Южноузбекского этнографического отряда ХАЭЭ в 1946–1948 гг.) // Труды Хорезмской археолого-этнографической экспедиции. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – Т. I.

¹⁷ Жданко Т. А. Каракалпаки Хорезмского оазиса: материалы полевых исследований Каракалпакского этнографического отряда Хорезмской экспедиции АН СССР 1945–1948 гг. // Труды Хорезмской археолого-этнографической экспедиции. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – Т. I.

va boshqa tadqiqotchilarning urush yillarida yig‘ilgan, biroq keyingi yillarda nashr qilingan materiallari bunga yaqqol misol bo‘la oladi. Shu sababli urush davri etnografiyasini baholashda birlamchi va voqealarga yaqin manbalar asosiy daliliy baza sifatida olinishi, keyingi tadqiqotlar esa ushbu materiallarning ilmiy, institutsional va tarixiy ahamiyatini tahlil qilish uchun qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv Ikkinchi jahon urushi yillarida Markaziy Osiyo etnografiyasining rivojlanish xususiyatlarini xolis va izchil yoritish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyot va manbalar

- 1 Андреев М. С. Таджики долины Хуф (верховья Аму-Дарьи). – Вып. 1. – Сталинабад: Изд-во АН Таджикской ССР, 1953.
- 2 Акрамова Х. Ф. Жизнь и научная деятельность члена-корреспондента АН СССР Михаила Степановича Андреева. Душанбе, 1969. 24 с.
- 3 Валиев А., Мирзоев М. Этнографическое изучение народов Центральной Азии накануне и в годы Второй мировой войны // Вестник педагогического университета. – Душанбе, 2019. – № 1 (78). – С. 192–194.
- 4 Гафферберг Э. Г., Кисляков Н. А. Отдел Передней и Средней Азии Института этнографии Академии наук СССР // Советская этнография. – 1948. – № 1. – С. 208–209.
- 5 Жданко Т. А. Каракалпаки Хорезмского оазиса: материалы полевых исследований Каракалпакского этнографического отряда Хорезмской экспедиции АН СССР 1945–1948 гг. // Труды Хорезмской археолого-этнографической экспедиции. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – Т. I.
- 6 Карпов Г. И. Этнографическая работа в Туркмении // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 239–240.
- 7 Курбанова З. И. Этнографические отряды Хорезмской археолого-этнографической экспедиции // Приаралье на перекрестке культур. – Самарканд: МИЦАИ, 2013. – С. 73–81.
- 8 Мошкова В. Г. Этнографическая экспедиция к туркменам Самаркандской области // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 241–242.
- 9 Рабинович М. Г. Институт этнографии в годы Великой Отечественной войны // Советская этнография. – 1946. – № 1. – С. 226–235.
- 10 Решетов А. М. Отдание долга. Часть III. Институт этнографии АН СССР во время Великой Отечественной войны // Этнографическое обозрение. – 1995. – № 6. – С. 3–17.
- 11 Сазонова М. В. К этнографии узбеков Южного Хорезма (полевые исследования Южноузбекского этнографического отряда ХАЭЭ в 1946–1948 гг.) // Труды Хорезмской археолого-этнографической экспедиции. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – Т. I.
- 12 Толстов С. П. Основные проблемы этногенеза народов Средней Азии // Советская этнография: сборник статей. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – Вып. VI–VII. – С. 303–305.

13 Умаров Б. Б. Н. А. Кисляков – популяризатор музеев и истории таджикского народа // Экономика и социум. – 2021. – № 11-2 (90). – С. 495–497.

14 Abashin S. Ethnogenesis and Historiography: Historical Narratives for Central Asia in the 1940s and 1950s // An Empire of Others. – Budapest–New York: CEU Press, 2014. – P. 145–168.